1

ئابدۇرۇسۇل سېيىت

چاقچاقچىلار چاپخانىسى

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

1

ئابدۇرۇسۇل سېيت

چاقچاقچىلار چاخنىسى

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

责任编辑：阿布里克木·艾山
热米拉·阿布拉
责任校对：依巴达提·亚森
封面设计：阿力甫·夏

开心茶社(1)（维吾尔文）

阿布都肉苏里·斯依提　著

新疆青少年出版社出版
（乌鲁木齐市胜利路二巷1号 邮编：830049）
新疆新华书店发行
新疆翼百丰印务有限公司印刷
850×1168毫米　32开本　10.375 印张
2008年9月第1版　2008年9月第1次印刷
印数：1—4000

ISBN978－7－5371－5971－5 定价：20.00 元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换

مەسئۇل مۇھەررىرلىرى : ئابلىكىم ھەسەن
رامىلە ئابلا
مەسئۇل كورررېكتورى : ئىبادەت ياسىن
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى : غالىب شاھ

چاقچاقچىلار چايخانىسى
(1)

ئاپتورى : **ئابدۇرۇسۇل سېيىت**

*

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى غالىبىيەت يولى 2 - كوچا 1 - قورۇ ، پ : 830049)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ يىبەيفېڭ باسما چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
ئۆلچىمى :1168×850مم ، 32 كەسلەم ، باسما تاۋىقى : 10.375
2008 - يىل 9 - ئاي 1 - نەشرى
2008 - يىل 9 - ئاي 1 - بېسىلىشى
ISBN978—7—5371—5971—5
سانى : 1—4000
باھاسى : 20.00 يۈەن

بېسىلىشتا ، تۈپلەشتە خاتالىق بولسا نەشرىياتىمىزغا ئەۋەتىڭ ، تېگىشىپ بېرىمىز

图书在版编目(CIP)数据

开心茶社. 1:维吾尔文/阿布都肉苏里·斯依提著.
—乌鲁木齐:新疆青少年出版社,2008.9
ISBN978—7—5371—5971—5

Ⅰ.开… Ⅱ.阿… Ⅲ.维吾尔族—笑话—作品集—中国—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ.I277.8

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2008)第 110253 号

此为试读,需要完整PDF请访问: www.ertongbook.com

سۆز بېشى

مەمتىمىن ھوشۇر

چاقچاق تىل سەنئىتى، ئۇ خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ مۇھىم بىر تەركىبىي قىسمى. چاقچاقتىن خالىي مىللەت يوق. يۇمۇرىستىك مىجەز ساغلام روھنىڭ بەلگىسى، ئۇ بىر مىللەت، بىر خەلقنىڭ ئىچكى ھاياتىي كۈچىنى نامايان قىلىدۇ. خەلق چاقچاقلىرى تارىختىن بۇيان كىشىلەرنىڭ دەرد - ئەلەم ۋە جانغا پاتقان ئېغىرچىلىقلىرىنى يەڭگىللىتىپ، ئۇلارنى يامان ئىللەتلەرنى قاتتىق مەسخىرە قىلىپ، زوراۋانلار ئۈستىدىن ئاچچىق كۈلۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىپ كەلدى.

چاقچاقلىشىش ئىلىدا باشقىچە ئەۋج ئالغان. مەيلى خۇشاللىق چاغلار ياكى ئېغىر كۈنلەردە بولسۇن، بۇ يەردىكى ئادەملەرنىڭ ئۆتكۈر چاقچاق بىلەن كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ يۈرگىنىنى كۆرىسىز. ئىلى چاقچاقلىرى — ئىلى ئۇيغۇرلىرى ئەقىل - پاراسىتىنىڭ جەۋھىرى.

1968 - يىلى مەن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ئوقۇشۇمنى تاماملاپ غۇلجىغا قايتىپ كەلدىم. بۇ چاغ ھېسام ئاكىنىڭ چاقچاقتا ئاجايىپ دەۋر سۈرۈۋاتقان ۋاقتى ئىكەن. ئۇ كەملەردە سازەندىلەر بىلەن چاقچاقچىلارغا بېرىدىغان ئۆرۈم نەدە تۇرۇپتۇ؟ ھەركىم ئۆزى بارغان سورۇندا ئازراق ھاراق ئىچىپ، تاماققا ئېغىز تېگىپ، كۆڭلىنى ئېچىپ قايتقانغىلا خۇش ئىدى. كىشىلەرنىڭ يانچۇقى قۇرۇق، داستىخان شۇنچە غوردگىل بولسىمۇ، ھېسامكام بولغان سورۇنلاردىكى كۈلكە - چاقچاق ئۆيلەرنى كۆتۈرۈۋېتەتتى. بۇ چاغ ھېسام ئاكىنىڭ تېخى قىرىق ياشقىمۇ ئۇلاشمىغان ۋاقتى بولۇپ، ھېسامكامغا قايتۇرما ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنىڭ چى-

شىغا تېگىشكە جۈرئەت قىلالايدىغان روزى ئابدۇۋەلى، ساتتار باقىغا ئوخشاش چاقچاقچىلارمۇ بارماق بىلەن سانىغۇدەكلا ئىدى. قىسقىسى، ئۇ چاغلاردا ھېسامكام كىملا تۇتسا قولى كۆيىدىغان بىر پارچە چوغلا ئىكەن. زامان تەتۈر، كىشىلەر ئاچ - توق يۈرگەن مۇشۇنداق بىر ئېغىر كۈنلەردە شۇنچىۋالا كۈلكىنى كەلتۈرۈپ چىقىۋاتقان تىل سەنئىتىگە، ھېسام ئاكىنىڭ تالانتىغا قايىل بولماي مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇ چاغلاردا مېنىڭدە ئىلى چاقچاقلىرى ھەققىدە ئالاھىدە بىر نەرسە يېزىش ئىستىكى تۇغۇلغانىدى. كېيىن، مەن بۇ ئىشنىڭ مەن ئويلىغىنىمدەك ئوڭاي ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدىم.

چاقچاق لەتىپە ئەمەس. چاقچاق بىلەن لەتىپىنىڭ ئوتتۇرىسىدا خېلى زور پەرق بار. ھېسامكام، جۈملىدىن غۇلجىدىكى چاقچاقچىلارنىڭ كۆپىنچىسى لەتىپىچى ئەمەس چاقچاقچى، ئەگەر سىز ھېسام ئاكىنى لەتىپە ئېيتىپ بېرىدۇ، دەپ سەھنىگە چىقىرىپ قويسىڭىز «بىر كۈنى··· » دەپ تېنەپ قالىدۇ. ئۇنى ھەقىقىي بىر چاقچاق سورۇنىغا ئېلىپ كىرىپ «رىقابەتچىلىرى» بىلەن قارىمۇقارشى قويسىڭىز، ئاندىن تالانتىنى جارى قىلالايدۇ. ھېسامكام باشقىلارنىڭ قىزىق گەپلىرىنى ھېكايە قىلىپ بېرىدىغان لەتىپىچى ئەمەس، ئۆزى قىزىقچىلىق پەيدا قىلالايدىغان چاقچاقچى، لەتىپىنى «پالانى مۇنداق دەپتۇ ياكى مۇنداق قىپتۇ» دەپ ھېكايە قىلىپ بەرگىلى بولىدۇ. چاقچاقنى ئۆز ئىگىسىدىن، شۇ چاقچاق سۆزلەنگەن مۇھىتتىن، ئەينى ۋاقىتتا شۇ چاقچاق ئىپادىلەنگەن تىلىدىن ئايرىپ سۆزلەپ بەرمەك قىيىن. بولۇپمۇ، چاقچاقنى لەتىپە قىلىپ قويماي ئەينەن يېزىپ چىقماق ئىنتايىن مۇشكۈل.

نۆۋەتتە، خەلق چاقچاقلىرى يەنىمۇ ئومۇملىشىپ، مەنىۋىيىتىمىزنى تېخىمۇ بېيىتىپ، تۇرمۇشىمىزدا كەم بولسا بولمايدىغان نەرسىگە ئايلىنىپ قالدى. چاقچاقلىشىش سەنئىتىدىمۇ كۆپ ئىلگىرىلەشلەر بولۇپ، نۇرغۇن يېڭى چاقچاقچىلار يېتىشىپ چىقتى. «ئىلى دەرياسى» ژۇرنىلى «چاقچاقچىلار چايخانىسى» سەھىپىسىنى ئېچىپ بىزگە بۇ چاقچاقچىلار توغرىسىدا مۇھىم مەلۇماتلارنى بەردى. بۇ كىتابنىڭ ئاپتورى ئابدۇرۇسۇل

سېيىتنى مۇشۇ چايخانىنىڭ ئاساسلىق مىرزىسى دېيىشكە بولىدۇ. ئابدۇ-رۇسۇل سېيىتنىڭ «چاقچاقچىلار چايخانىسى» ناملىق بۇ كىتابىدا ئىلىدا تارىختا ئۆتكەن ۋە بۈگۈنكى چاقچاقچىلار تونۇشتۇرۇلغان. بۇ ئىلىدىكى چاقچاقچىلارنىڭ ھاياتى، تۇرمۇشى، ئۆسۈپ - يېتىلىش جەريانلىرى بىر-قەدەر تەپسىلىي سۆزلەنگەن ۋە ئۇلارنىڭ چاقچاقلىرىدىن نەمۇنىلەر بې-رىلگەن مۇھىم ئەمگەك ئىكەن. بىر كۆرۈپ چىقىشقا ئەرزىيدۇ.

2007 - يىل 20 - ماي

مۇندەرىجە

سۆز بېشى 1
مانا بۇ ھېسام 1
مۇھەببەتنىڭ دىۋانىسى.. 35
لەتىپە ئۇستىسى ئەبەيخان چوقۇر.. 51
خەلق قىزىقچىسى بولۇس نىزامىدىن.. 62
ساتتار قورۇق نېمە دەيدۇ؟.. 76
ياشىسۇن تۇرمۇشنىڭ ئەركەك قاينىمى 90
كاككۇكلار كېتىدۇ، كۇلكە كەتمەيدۇ 116
كۇلكىمىزگە كۆمۈلسۇن ئالەم 134
دانىشمەن ساراڭنىڭ كونا - يېڭى ئىشلىرى 152
ھەقىقەتنى قۇچاقلاپ.. 177
مىجىت قانجۇقنىڭ «كۆك تايىقى».. 197
ئەلگە باھار، ساڭا كەلدى كۇز.. 221
كەچمىشلەر سۆزلەيدۇ ھاياتتىن قىسسە 243
سۇر بويتاقنىڭ تەرجىمىھالى 270
تۇداخۇن پاكار كىم 289

·مانا بۇ ھېسام

ئىلى خەلق چاقچاقلىرى خۇسۇسىدا گەپ بولۇنسا، تەبىئىيكى زاما-نىمىزدىكى «ھايات نەسرىدىن ئەپەندى» ھېسام قۇربان ئاكىنىڭ ئوبرازى كۆز ئالدىمىزغا كېلىدۇ. ھېسام قۇربان ئاكا مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا، جۇملىدىن توققۇز مىليون ئالتە يۈز مىڭ كۋادرات كىلومېتىر زېمىندا ياشاۋاتقان باشقا قېرىنداش مىللەت خەلقلىرىگە ناتونۇش ئەمەس. يېرىم ئەسىردىن ئارتۇق ئۆمرىنى چاقچاق سورۇنلىرىدا ئۆتكۈزگەن، ھېلىمۇ ئۆتكۈزۈپ كېلىۋاتقان، ياشلىقتىكى جاسارەت ۋە تەپەككۇردىن قالمىغان، ئەمما چىرايىدىكى ئۆمۈچۈك توردەك قورۇقلارغا ئۆمۈر مۇساپىسىنىڭ نۇرغۇن - نۇرغۇن كەچمىشلىرى سىڭىپ كەتكەن يەتمىش بەش

ياشلىق بۇ بوۋاي بىزگە ساتىرىك ۋە ئاجايىپ تەسىرلىك ھايات قىسسە -
لىرىنى سۆزلەپ بېرىدۇ.
ھېسام قۇربان كىم؟ ھېسام قۇربان موللا نەسرىدىنگە ئوخشاش ئۆ -
زىدىن، شۇنداقلا ماكان ۋە زاماندىن ھالقىپ كەتكەن شەخس. ھايات سەھ -
نىسىدىكى يېتىلگەن كومېدىيە ئارتىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۇنىڭ
ۋۇجۇدىدىن زېرەكلىك، ئەقىللىقلىق، دانىشمەنلىككە تويۇنغان گۈزەل -
لىكنى، ساددىلىق، نادانلىق، ئەخمەقلىق، گول، ھاماقەتلىكمۇ تېپىلىدى -
غان نىسپىي سەتلىكنى كۆرەلەيمىز. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئۇ بىز -
نىڭ نەزىرىمىزدە تولىمۇ سۆيۈملۈك، كاتتا كىشىگە ئايلىنالىدى. يىللار -
نىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇنىڭ ھاياتى توغرىسىدىكى ھېكايىلەر يېرىم رىۋايەت
تۈسىنى ئېلىپ، يەنە كۆپلىگەن لەتىپە - چاقچاقلار ئۇنىڭ نامىغا توقۇ -
لۇپ، بارغانچە مۇكەممەللىشىپ، رىۋايەت بىلەن رېئاللىقنىڭ گىرەلەشمە
نۇقتىسىدا يېگى بىر ساتىرىك قەھرىمانىنىڭ ئابىدىسىنى تىكلەپ بەردى.
ئۇستاز شائىر، تەتقىقاتچى ئابدۇساتتار ناسىرى ئاشۇ ئابىدىدىن پەخىر -
لەنگەن ھالدا: «ھېسام قۇربان تارىخنىڭ ئۇيغۇرلارغا قىلغان كاتتا ئىنئا -
مى» دېيەلىدى. فولكلورشۇناس راھىلە داۋۇت خانىم: «ھېسامكام چاقچاق -
تا ئاز ئۇچرايدىغان ھازىر جاۋابلىقتىن ئىبارەت مۆجىزە خاراكتېرلىك
ئىقتىدارغا ئىگە تىرىك نەسرىدىن ئەپەندىنىڭ ئوبرازىنى يارىتىپ، زاما -
نىمىزدا مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان <ھېسام قۇربان ھادىسىسى> نى
كەلتۈرۈپ چىقاردى» دېدى. تاۋلىفەن ئەپەندى: «ھېسام قۇربان ئۇيغۇر
تۇرمۇشىدىكى ئاددىي، مەۋھۇم چۈشەنچىلەرگە ئۆتكۈر زېھنى ئارقىلىق
رەڭ بېرىپ، كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان بىر خەلق سەنئەتكارى» دەپ
جاكارلىيالىدى. ئوتتۇز نەچچە يىلدىن بېرى ھېسام قۇربان چاقچاقلىرىنى
توپلاش، رەتلەش، نەشر قىلدۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتقان مول
ھوسۇللۇق شائىر، يازغۇچى، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى تەتقىقاتچىسى ماخ -
مۇت مۇھەممەد كۆڭلىدىكى گەپنى قىلىپ: «ھېسام قۇربان ئۆزىنىڭ
خاسلىقىغا ئىگە چاقچاقلىرى ۋە چاقچاق ئەخلاقى بىلەن خەلق ئېغىز ئەدە -
بىياتىمىزنىڭ چاقچاق - لەتىپىچىلىكتىن ئىبارەت بۇ ئالاھىدە تۈرىنىڭ

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com

زامانىمىزدىكى ئەڭ كۆزگە كۆرۈنگەن، ئەڭ نادىر ۋەكىلىگە ئايلاندى» دەپ
يازدى.

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، بۈگۈنكى زامان چاقچاقچىلىق تارىخىمىزدا
ئىزچىل دەۋر سۈرۈپ كەلگەن بۇ «جاھانگىر» چاقچاقچى قەلبتىن قەلب-
لەرگە يول ئالغان مۇستەھكەم تارىخي ئورنىنى تىكلەپ بولدى. بىز تۇر-
مۇشتىكى ھېسام قۇربانىنى غۇلجا شەھەر دوللار بازىرىنىڭ دوقمۇشىغا
توغرا كېلىدىغان ئەبجەق بىنانىڭ بەشىنچى قەۋىتىدىكى تاردىن تار، كۆ-
رۈمسىز ھۇجرىسىدىن ئاسانلا تېپىۋالىمىز. قەلبىمىزدىكى ھېسام قۇر-
بانىنى بولسا ھەممە يەردىن: شەھەرنىڭ ئادەملەر گۇرۇلدىشىپ يۈرگەن
ئاۋات رەستىلىرىدىن، كاسىپلار يىغىلغان چايخانىلىرىدىن، شەھەر باي-
ۋەچچىلىرىنىڭ قايىنىغان بەزمىلىرىدىن، يالاڭتۆشلەرنىڭ راسلىغان
داستىخانلىرىدىن، يېزىنىڭ ۋاڭ - چۇڭغا تولغان توپىلىق يوللىرىدىن،
دېھقانلارنىڭ مەڭگەن ئوتى تۈتەپ كۆيگەن خامانلىرىدىن، مۇساپىرلارنىڭ
غېرىبانە كەپىلىرىدىن تاپالايمىز. بىز ئۇنى مۇندىن يەتمىش بەش يىل
ئىلگىرىكى بىر خەيرلىك سەھەردە، غۇلجا شەھىرىنىڭ شەھەرئىچى ئوس-
مان مۇپتى مەھەللىسىدىكى بىر ئۇششاق تىجارەتچى ئائىلىسىدىن، ھە-
سەلخان ئىسىملىك رايىش، ئاق كۆڭۈل ئۇيغۇر ئانىنىڭ قۇچىقىدىن تې-
پىۋالغانىدۇق. ئۇ چاغدا ئۇنىڭ تولۇق ئىسمى ھېسامىدىن ئىدى.

«ھېسامىدىن» نىڭ لۇغەت يىلتىزىنى ئاختۇرساق «قىلىچ»، «شەرى-
ئەتنىڭ قىلىچى» دېگەن مەنىلەرنى بېرىدۇ. ئېنىقكى، يېڭى جان دۇنياغا
سالامەت كۆز ئاچقاندىن كېيىنكى ئانىلىرىمىزنىڭ قىلىدىغان بىرىنچى
ئىشى كونا كىتاب، كونا رىسالىلەرنى ئالا قويماي ئاختۇرۇپ، باغرىنى
يېرىپ چىققان پەرزەنتىگە ئۇزۇن ئۆمۈر، ساغلام تەن، كېلەچەكتە
بەخت - ئامەت تىلەش مەنىسىدە ئەڭ چىرايلىق، ئەڭ سىڭىشلىق، ئۇ-
لۇغۋار ئىسىم قويۇش بىلەن بولىدۇ ھەم شۇ ئارقىلىق خۇشاللىق تاپىدۇ.
ھېسامىدىن تۇغۇلغان ئۇ زامانلاردا غۇلجا شەھىرىدە يېڭى مەدەنىيەت ھە-
رىكىتى ئەمدىلەتىن باشلانغان، «پوشكالچى موللام»، رىياكار سوپىلارنىڭ
بازىرى يەنىلا ئىتتىك چاغلار بولغاچقا، ئاتا - ئانىلارنىڭ نەزىرىدە مەرد-

پەت، ھەقىقەتتىن كۆرە شەرىئەتتىن تەلىم ئېلىش ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەشنىڭ بىردىنبىر چىقىش يولى ھېسابلىناتتى. خەيرىيەت، ئەنە شۇنداق ئىزگۇ نىيەتلەر بىلەن «ھېسامىدىن» دەپ ئىسىم قويۇلۇپ، يەتتە يېشىدىن باشلاپ غۇلجا بەيتۇللا مەدرىسىدىكى ئىمىن ئەپەندىم، ھاشىر خەلپىتىملەرنىڭ قولىغا «گۆشى سىلەرنىڭ، ئۇستىخىنى مېنىڭ» ھېسابىدا تۇتۇپ بېرىلگەن تولىمۇ رەزگى، كۆرۈمسىز، ئاۋاق، ئەمما ئاجىز تېنىگە قارىغاندا گېپى پۈتۈن بۇ بالا كېيىنكى چاغلاردا مەدرىسىنى ئوڭۇشلۇق تاماملاپ «ئېرىشاتنامە» ئالغان شەرىئەتنىڭ «قىلىچى» بولالمىسىمۇ، ئۆزىنىڭ ئانا تىلى، سەنئىتىدىن نان تېپىپ يەيدىغان كۆلكە - چاقچاقنىڭ قىلىچى بولۇپ يېتىشىپ چىقتى. كونىلار بۇنى تەقدىر - قىسمەتنىڭ پۈتمىشى بىلەن، بىز بولساق ئەينى چاغدىكى مەدەنىيەت مۇھىتىنىڭ تەسىرىگە باغلاش بىلەن چۈشەندۈرىمىز.

ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ كەلگەن يولۇچى مەنزىلگە يەتكەندىن كېيىن كەينىگە قايرىلىپ باقسا شۇ نەرسىلەرنى ئېنىق كۆرىدۇ. ئۇ كەچكەن ساي، ئۇ ئاشقان داۋانلار بىر ئويلىسا تولىمۇ ئۇزۇن يەرلەردە قالغاندەك، يەنە بىر ئويلىسا تېخى تۈنۈگۈنلا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلاردەك بىلىنىدۇ. ھاياتنىڭ سىزدىن يۇلۇپ كەتكەن نۇرغۇن قىممەتلىك نەرسىلىرى ھېسابىغا يادنامە قالدۇرۇپ قويىدىغىنى خىيال ۋە ئەسلىمە. ئۇنتۇش قىيىن، ئەسلەش ئەلۋەتتە شېرىن. مەيلى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر بالىلىق ۋە ياشلىققا مەنسۇپ ئەسلىمىلەرنىڭ ھەممىسى شېرىن بولىدۇ.

ھازىرچە ماقالىمىزنىڭ مەركىزىي قىسمىغا ئېلىنغان يولۇچىمىزنىڭ قىسقا، ئەمما مەنىلىك ئەسلىمىلىرىنى دوللار بازىرىنىڭ دوقمۇشىدىكى ئاكاتسىيە دەرىخىگە تارتىپ قوڭالتاقلاپ مىخلاپ قويغان ياغاچ ئورۇندۇقنىڭ ئۈستىدىن باشلاپ تۇرىمىز.

دەرەخ بىلەن ئورۇندۇقنىڭ گېپى چىقسا ئۇ نەرسىلەرنى تارىخنىڭ شاھىتىمىكىن دەپ ئويلاپ قالماڭ. ئۇنداق ئەمەس، ئورۇندۇقنى يۆلەپ تۇرغان ئاشۇ ئاكاتسىيە دەرىخى شەھەرنىڭ قەدىمىي يول، قەدىمىي مەھەللە، قەدىمىي باغچىلىرىدا ئۇچراپ قالىدىغان، ھۆكۈمەت تەرىپىدىن ئەنگە

ئېلىنىپ مەخسۇس قوغدىلىش تېپىدىكى دەرەخلەر قاتارىغا كىرگۈزۈلگەن
تەۋەررۇك دەرەخلەرگە ئوخشاشمايدۇ. ئورۇندۇق بولسا تېخىمۇ شۇنداق.
ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا دەرەخ بىلەن ئورۇندۇقنىڭ يولۇچىمىز بالد-
لىق يېشىنى ياشىغان ئۇ زامانلار بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق. پە-
قەت بۇ ئورۇندۇق يېشىنىڭ ئۇلغىيىنىشىغا ئەگىشىپ ئىنكاسى بىلەن خا-
تىرىسى ئىلگىرىكىدىن خېلىلا ئاجىزلاپ قالغان يولۇچىمىزنىڭ ئېگىز
بىنادىن سوڭدىشىپ چۇشۇپ ئىچى پۇشۇپ قالغان چاغلاردا ئارام ئالىدى-
غان، ئۆتكەن - كەچكەننى تاماشا قىلغاچ يىراق ئۆتمۈشتىكى شېرىن،
تولىمۇ شېرىن ئەسلىمىلىرىنى ۋاراقلايدىغان جايى. يولۇچىمىز ئورۇن-
دۇققا كېلىپ ئولتۇرغاندا تەمبەل، ياش ئاكاتسىيە دەرىخى ئورۇندۇقنى
ئەمەس، ئۇزۇن سەپەرلەردە، ھاياتنىڭ داۋانلىق يوللىرىدا تالغان، چارچى-
غان يولۇچىمىزنى يۆلەپ تۇرغاندەك كۆرۈنىدۇ. بۇ يەردىكى يۆلەش بىلەن
يۆلىنىشنىڭ مۇناسىۋىتى تەبىئەت بىلەن ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى سۆيۈش
ۋە سۆيۈلۈشكە ئوخشاپ كېتىدۇ. سۆيۈش بولغاچقا تەبىئىيكى يۆلەش بو-
لىدۇ. يۆلەش بولسىلا ھاياتنىڭ بەزى - بەزىدە ئىلتىپات قىلىپ قويىدى-
غان ئاچچىق، كۆڭۈلسىز كەچمىشلىرى ئوخشاشلا شېرىن، مەنىلىك ئەس-
لىمىلەرگە ئايلىنىپ كېتىۋېرىدۇ. يولۇچىمىز كىندىك قېنى تامغان بۇ
زېمىننى، زېمىننىڭ ھەربىر تال گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخ، تاش -
تۇپرىقىنى گويا ئۆزىنى سۆيگەندەك سۆيۈپ كەلگەن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ-
نىڭ خاتىرىمىزگە كېرەكلىك ئەسلىمىلىرىنى دەل ئاشۇ سۆيۈش بىلەن
سۆيۈلۈشنىڭ بىرلىكىدىن قىينالمايلا تېپىۋالىمىز.

يولۇچىمىزنىڭ بالىلىق چاغلىرى، ئۇ ئۇيناپ چوڭ بولغان مەھەللە -
كوچىلار، بازار - رەستىلەرنىڭ ئەسلىي قىياپىتى، ئادەملەرنىڭ روھىي
ھالىتى، شۇ مەزگىلدىكى جەمئىيەت، ۋەزىيەت، مۇھىت ... مانا شۇلارنىڭ
خېلى كۆپ قىسمى ئۇنىڭ ئېنىق يادىدا تۇرۇپتۇ. ئۇ ئولتۇرغان ئورۇن-
دۇقنىڭ قارشى تەرىپىدە ھازىرقى شەھەرلىك خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ
دوقمۇشىدا «مىرشانوپلار سارىيى» بىلەن «ئابدوپلارنىڭ دۇكانلىرى» بو-
لىدىغان، كۈنپېتىشقا تۆۋەنلەپ ماڭساق تۇماقچىلار بازىرى، گىر بازىرى،

دورا - دەرمەك، سەكسەن خالتا بازىرى، يەل - يېمىش، گەزمال، قەنت -
گېزەك بازارلىرى، ئالارمەن - ساتارمەنلەر بىلەن تولغان رەستە. گىر با-
زىرىدىن ئۆتكەندىكى دوقمۇش ھېكىمبەگ غوجىلارنىڭ ئوردىسىغا تۇتى-
شاتتى. تۆۋەنلەپ ماڭغاندىكى يەنە بىر دوقمۇشتا تاملىرى كۆك خىش بى-
لەن قوپۇرۇلغان، قارلىغاچ قانىتى شەكلىدىكى ياغاچ قۇرۇلمىلىق بەي-
تۇللا مەدرىسى، مەدرىسىگە ياندىش شەھەر ئىچى ناغرىخانىنىڭ قاتارىدىكى
ئەختەم ھاپىزنىڭ ئۇستى لەمپىلىك دۇكان - سارايلىرىنىڭ ئالدىدا بازار
دېگەن قايناپ كېتىدىغان، يولۇچىمىز تېخى تۇنۇگۇنلا ئەنە شۇ يەرلەردە
ما تەرىپى شەڭگەن يامۇل، دوتەي يامۇلىغا ئېلىپ بارىدىغان كوچىلاردا،
بۇ تەرىپى ئەركىن بازىرىغا تۇتىشىدىغان ئاۋات رەستىلەردە بويىنىغا تەنزە
ئېسىپ، پەشمەت - تاڭگا سېتىپ يۈرەتتى. كېيىن دادىسى رەھمەتلىك
ئۇنىڭغا جەمئىيەتتە قويۇق - سۇيۇق بىلەن ئارىلىشىپ بۇزۇلۇپ كەتمى-
سۇن دەپ مەدرىسىنىڭ ئالدىدىن دۇكان ئېچىپ بەردى. ئۇ دۇكىنىدا ئول-
تۇرغىنى بىلەن كۆپىنى كۆرۈپ، كۆپىنى ئاڭلاپ، كۆپىنى چۈشىنىپ تۇرات-
تى. سۇ دەرۋازا، دەڭ دەرۋازا، دولان دەرۋازا، كۇرە دەرۋازا ... شەھەر سې-
پىلىنىڭ تۆت چوڭ دەرۋازىسىدىن چىقىدىغان ئوق يوللار جىرغىلاڭ،
دەريا بويى، زايومكا، بايكۆلدىكى ياقۇپ ھاجىنىڭ تاللىقىغا ئوخشاش غۇل-
جىدىكى مەشھۇر ساياھەت ئورۇنلىرىغا ئېلىپ باراتتى. شەھەر بايۋەچچى-
لىرىنىڭ ياسىداق مەپىلىرى، غوجام ئوردىسىدىن چىققان كالاسكىلار با-
ھار ۋە ياز ئايلىرىنىڭ چىرايلىق ئارام كۈنلىرىدە ئۇستىگە تولدۇرۇپ ئا-
دەم بېسىپ، شەھەردىكى ئەڭ داڭلىق ناخشىچى، سازەندە، قىزىقچىلارنى
ئېلىپ قىيقاس - چۇقان، كۈلكە - چاقچاقلار بىلەن دالا سەيلىسىگە ما-
ڭاتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يولۇچىمىز ھازىرغىچە گېپىنى قىلىپ ئېغى-
زىدىن چۈشۈرمەيدىغان سۆز ئۇستىلىرىدىن باباخان كور، زوردۇن شىبە،
غوپۇر دىڭخېلۇلار چوقۇم بولاتتى. ئۇلارسىز توي - تۆكۈن، بەزمە -
مەشرەپ، سەيلە - ساياھەت قىزىمايتتى. سېپىل دەرۋازىلىرى تاقىلىشقا
بەلگە بېرىپ كەچلىك پو ئېتىلىشتىن ئىلگىرى كالاسكا بىلەن مەپىلى-
رىگە قېتىلغان ياسىداق ئاتلار بويۇنلىرىدىكى تۇش قوڭغۇراقلىرىنى جى-

رىڭلىتىپ يەنە شۇنداق ھەيۋەت بىلەن كىرىپ كېلەتتى. ھەتتا بەزىدە ئويۇن - تاماشا قىزىپ كېتىپ، سىرتتا تۈنەپ قالىدىغان ئىشلارمۇ بولۇپ قالىدىغان.

ئۇ زامانلاردا شەھەر خەلقى ئۇزاق كېچىلەرنى ئۆي - ئۆيلەردە چاي - مەشرەپ بىلەن، ياز كۈنلىرىنى بولسا شەھەر ئەتراپىدىكى مەنزىرىلىك جايلاردا، چاپچالنىڭ دەريا ساھىلىدىكى يېشىللىققا پۈركەنگەن داللىرىدا، جىلىلىيۈزى، تۇرپانيۈزى، چۇلۇقايلارنىڭ بىنەم ياقىلاپ كەتكەن ئالمىلىق، ئۆرۈكلۈك باغلىرىدا، قاش دەرياسى بويىدىكى تەبىئىي توقايلىقلاردا سەيلە - ساياھەت بىلەن ئۆتكۈزەتتى. ساز، ناخشا، چاقچاق ئۇلارنىڭ مەنىۋى ئالىمىنى ياشارتىپ تۇرىدىغان بىردىنبىر ئاممىۋى سەنئەت شەكلى ئىدى. بولۇپمۇ، قىش چىللىسى كىرىشى بىلەن باشلىنىدىغان قاتارى چاي - مەشرەپلەر باشقىچە قىزىپ كېتەتتى. مەشرەپ ياش قۇرامىغا قاراپ تۆت تۈركۈم بويىچە ئۆتكۈزۈلەتتى. بىرىنچى تۈركۈمدىكىلەر چوڭلار بولۇپ بۇ يولۇچىمىزنىڭ دادىسى قۇناخۇنكام، مەشھۇر ساز ئۇستىسى روزى تەمبۇر، خەلق سەنئەتچىسى ھەم قىزىقچىسى زوردۇن شىبە، ناخشىچى رۇشىدىنكام، ساۋۇتكام بېدىكلەرنىڭ مەشرىپى. ئىككىنچى تۈركۈمدىكىلەر خەلق ناخشىچىسى ئابدۇرېھىم ئىمىن قۇرامىدىكىلەرنىڭ مەشرىپى. ئۈچىنچى تۈركۈمدىكىلەر مەترېھىماخۇن (ئابدۇرېھىم ئىمىننىڭ ئىنىسى)، ئىمىن بايلارنىڭ مەشرىپى، تۆتىنچى تۈركۈمدىكىلەر بولسا يېڭىدىن قاتارغا قېتىلىۋاتقانلارنىڭ مەشرىپى ئىدى. ئۇ چاغلار مەشرەپ كۆرمىگەن ئادەمنى چەتكە قاقىدىغان، ئارىغا ئالمايدىغان چاغلار بولغاچقا مەشرەپكە قاتناشمايدىغان ئادەم بولمايتتى ياكى كەمدىن كەم تېپىلاتتى. يولۇچىمىزنىڭ دادىسى شۇ خىل زۆرۈرىيەت تۈپەيلىدىن ئوغلىنى قاتاردىن قالمىسۇن، كۆپنى كۆرۈپ كۆزى پىشسۇن، قائىدە - يوسۇنىمىزنى، ئادەم بولۇشنىڭ يوللىرىنى ئۆگەنسۇن، ئەقىل تاپسۇن دەپ ئۇنى پات - پات ئۆزى قاتناشقان سورۇنلارغا ئېلىۋالاتتى. كېلەچەكنىڭ بۇ مەشھۇر قىزىقچىسى ئاز - تولا ئېسىنى تاپقاندىن باشلاپلا روھى چۇقانلار ئىچىدىكى قەلبلەرنى ھاياجانغا سالىدىغان يۈكسەك مەنىۋى مۇھىتنىڭ

يېگانە ئاشقىغا ئايلاندى. ئۇ، ئۇ يەرلەردە ھەممىنى كۆردى، ھەممىنى ئاڭلىدى، ھەممىنى چۈشەندى. روزى تەمبۇرنىڭ تەمبۇر ئۈچۈن يارىلىپ قالغاندەك تەمبۇرگە ناخۇن ئۇرۇشلىرى، مۇزىكىنىڭ ئەۋج بىلەن ئەگىتىمىلىرىگە كەلگەندە تەمبۇر بىلەن بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ كېتىشلىرى، قازانچىلىق رۇشىدىنىكام بىلەن شەھەر ئىچىلىك ساۋۇتكام بېدىكلەرنىڭ ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى ئىككى خىل فورمىدا ئېيتىپ، ئاڭلىغۇچىلارغا ئوخشاشمىغان زوق، ئوخشاشمىغان مۇڭ ئاتا قىلىشلىرى، چىرايى، تۇرقى، گەپ ـ سۆزلىرىدىن كۈلكە تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان باباخان كورنىڭ بىردە «شەڭگەن»، بىردە «دوتەي» سىياقىغا كىرىۋېلىپ مەشرەپ ئەھلىنى «داتاڭ ـ سوراق» قا تارتقان چاغدىكى ئاجايىپ قىزىقچىلىقلىرى، كەم ـ كۈتىسىز ھەييارلىقى بىلەن يۇرت ئىچىدە شۆھرەت قازانغان زوردۇن شىدىبەنىڭ ئۇسسۇللۇق ھەجۋىي نومۇر «قارا يورغام» نى ئورۇندىغان چاغدىكى يۇمۇرىستىك ھالىتى، باشقىلارغا پۇرسەت بەرمەي سورۇندىكىلەرنى دەممۇدەم كۈلكە قوينىغا سۆرەپ كىرىدىغان لەتىپە ـ چاقچاقلىرى، كۆزى ئۆتكۈر، سېزىمى يۇقىرى، ئىنكاسى پەۋقۇلئاددە تېز غوپۇر دىڭخېلۇنىڭ گەپ دېگەننى شۇنداقمۇ چىرايلىق، سىپتا، ئوبرازلىق ئېلىپ، تەمبۇرنىڭ قولىقىدەك قاتارلىشىپ ئولتۇرغانلارنى نۆۋەت بىلەن ئوخشىتىشلىرى، بىر تىنىقتا سائەتلەپ قىلىدىغان چاچما چاقچاق، روبىرو چاقچاق، لەقەملىك چاقچاقلىرى بىلەن كىچىك ھېسامىدىننى ئۆزگىچە بىر دۇنياغا ئېلىپ كىرەتتى. مانا شۇ ئۆزگىچە دۇنيا — كىشىنى روھىي ئازادلىككە ئېلىپ بارىدىغان، چاڭقىغان يېرىگە تېگىدىغان، دىلىنى ساپلاشتۇرىدىغان سەنئەت دۇنياسى، قىزىقچىلىقلار، ئويۇنلار، ساپ، ساغلام، گۈزەل چاقچاقلار دۇنياسى ئۇنىڭ زېھنىنى ئېچىپ، تەپەككۇرىنى تاۋلاپ ماڭدى. ئېغىزدىن ئانىسىنىڭ ئوغۇز سۈتى كەتمەي تۇرۇپ ئۇنىڭدا قانداقتۇر بىر خىل ھەييارلىقنىڭ، قىزىقچىلىقنىڭ، كۈلكە ـ چاقچاقنىڭ ئالامەتلىرى كۆرۈلۈشكە باشلىدى. يولدا ئۆتكەن ـ كەچكەنلەر، دوقمۇش بېقىپ ئولتۇرغان بىكارچىلار ئۇنى ئەتەي گەپكە تۇتۇۋېلىپ پارىڭىنى ئاڭلايتتى:

— ھوي تاڭگاچى، بۇ ياققا كەلگىنە؟

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com